

Приложение 4

Акад. Любомир Илиев

Академик Любомир Илиев е роден на 7 (20) април 1913 г. във Велико Търново. Възпитаник е на Великотърновската мъжка гимназия. Като стипендиант на Фонда за даровити младежи завършва математика в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (СУ) през 1936 г. След завършване на университета започва да работи като стажант учител в Трета Софийска мъжка образцова гимназия. Там проявява изключителния си талант за контакт с младите хора, качество което остава до края на живота му. Като учител работи усилено и за професионалното си развитие. Забелязан от известните по това време математици Любомир Чакалов и Никола Обрешков, е изпратен на специализация в Мюнхен – Германия, като Хумболтов стипендиант.

Годините на престоя му в Германия (1940–1941) го свързват с известната немска школа на Оскар Перон и Константин Каратеодори. С последния поддържа дълги години близки връзки. От специализацията в Германия му остава траен пиетет към комплексния анализ и разпределението на нулите на полиномите и целите функции. След завръщането си от Германия постъпва като асистент по комплексен анализ в Катедрата с ръководител Любомир Чакалов, където развива значителна публикационна дейност. През 1948 г. е избран за доцент. През 1952 г. е назначен за ръководител на Катедрата по висш анализ при Физико-математическия факултет на СУ, а през 1958 г. защитава степента „доктор на математическите науки“. През 1956 г. получава званието „професор“ към Софийския университет.

През годините 1952–1981 чете лекции по обикновени диференциални уравнения и комплексен анализ.

Аудиториите, където той преподава ясно и вдъхновено, са пълни със студенти от други специалности. Спомням си отначало в залите на централното здание на СУ как като студенти по електроинженерство пълнихме аудиторията, а той се обръщаше към студентите математици: „Моля, направете място на колегите“. По-късно през 60-те години на ХХ в. 210-а зала и другите аудитории на Химическия факултет бяха пълни и със студенти по електроинженерство: за тях комплексните променливи, резидуумите, конформните изображения бяха важни за практическо решаване на редица задачи. По негова инициатива от 1954 г. доц. Ефтим Божоров започна да чете курс по частни диференциални уравнения.

В този период Л. Илиев усилено публикува по аналитична непродължимост и свръхсходимост на степенни редове. Издава монография по тези проблеми, публикувана на немски в Берлин (1960) и в София 1961 г.

През 1960 г. проф. Илиев е избран за чл.-кореспондент, а през 1967 г. – за академик. Едновременно с изследователската си дейност в областта на комплексния анализ Л. Илиев активно работи за широкото навлизане на математическите методи в практиката. През 1956 г. след завръщането си от конференция в Москва, посветена на „Пътят за развитие на съветското математическо-машиностроене“, той започва да организира създаването на ново направление за България в областта на математиката. През 1959 г. са изпратени на специализация в Москва първите млади математически таланти Благовест Сендов, Александър Бояджиев, Димитър Скордев и др. Б. Сендов и А. Бояджиев специализират „Числени методи“ при известните руски математици Е. Жидков и А. А. Самарски, а Д. Скордев – при акад. Н. Тихонов. Това му дава възможност да започне и сериозна организационна работа. От 1956 г. проф. Илиев е зам.-председател в Комитета за наука, изкуство и култура.

Усилията на Л. Илиев се насочват към организиране на колективи, работещи в новите направления на математическите машини, които се разделят на аналогови електронни сметачни машини и цифрови електронни сметачни машини. По-късно приложението на аналоговите машини рязко намаля, а другото направление премина през няколко промени на наименованията от цифрови електронни сметачни машини, цифрови електронни изчислителни машини, за да достигне до думата „компютър“.

През 1961 г. с Постановление на МС е създаден първият изчислителен център у нас към Института по математика при БАН. Директор на Института по математика с Изчислителен център (ИМ с ИЦ) при БАН е акад. Никола Обрешков, зам.-директор чл.-кор. Л. Илиев, и гл. инженер – Илко Юлзари.

Първите математици и инженери са изпратени на обучение в СССР. Първият аспирант по „Числени методи“, сега проф. Рачо Денчев, през 1959 г. заминава за МГУ, Москва. В края на 1961 г. Л. Илиев е организиран млад колектив от математици и инженери, с които започва разработката на първата българска електронна сметачна машина, получила по-късно названието „Витоша“. Задачата е включена в държавния план и е издействан сравнително голям за времето си бюджет. Започва обзавеждането на изчислителния център с машини и апаратура. Закупени са висококачествени и прецизни машини за металообработка, различни типове електронноизмервателни системи: осцилоскопи, генератори, тестери и др. Л. Илиев непосредствено се грижи както за финансовото осигуряване на този голям проект, така и всяка седмица под негово ръководство на семинар се докладват резултатите от работата на отделните групи, отговарящи за реализиране на поставената задача. Проблемите са много: от материално-техническото снабдяване, което е сложно за тези времена и изисква големи усилия на ръководителя за срочни доставки, до намиране на кадри и нови помещения.

Едновременно с тези многобройни организационни задачи Л. Илиев продължава преподавателската си и научна дейност. През 1961 г. е избран за главен научен секретар на БАН, на която длъжност остава до 1968 г. Това е изключително труден период, когато БАН се развива с бързи темпове. Известно е, че основната организационна дейност в Академията е върху плещите на главния научен секретар. Функция, която се изпълнява блестящо от Л. Илиев, който е в разцвета на творческите си възможности. Работата по проектирането и реализацията на машината „Витоша“ продължава с усилващо се темпо и напрежение. Проектът се следи от Политбюро и Министерския съвет и почти ежеседмично Центърът се посещава от държавните ръководители.

През годините 1962–1963 материалната база е изградена и оборудвана в двора на Математическия, Физическия и Химическия факултет (дн. Химически факултет към СУ), като са построени допълнителни помещения (така наречените „бараки“).

Машината се монтира с неотслабващи темпове. В началото на 1963 г. проектът е пред завършване. Тогава при едно посещение на проф. Иван Попов – председател на ДКНТП (Държавен комитет по наука и технически процес), се решава машината да бъде изпратена в Москва. През април 1963 г. „Витоша“ е транспортирана в Москва, където започва последният етап на проекта – настройката. През август този етап е завършен и на 15.06.1963 г. първата българска електронносметачна машина „Витоша“ е демонстрирана при откриването на изложбата „България строи социализъм“.

Между И. Попов и Л. Илиев имаше определени спорове и разногласия относно изпращането на машината в Москва. Проф. Л. Илиев смяташе, че това ще забави нормалната експлоатация на машината (в това отношение беше прав) и възнамеряваше да организира широк форум, посветен на развитието на математическите методи за реша-

ване на класове задачи на цифрови сметачни машини и проблеми, свързани със съвременните тенденции на развитието на изчислителната техника. Тази негова идея не се осъществи. Оттогава се създадоха по-специални отношения с И. Попов (с когото бяха близки приятели), което частично рефлектира върху БАН. И. Попов, въпреки че беше избран за чл.-кор., се намесваше особено нецелесъобразно по някои въпроси свързани с развитието на науката в България и в частност БАН. Ефектът от демонстрацията на „Витоша“ на изложбата безспорно даде значимо отражение на по-нататъшното развитие на електрониката и изчислителната техника като промишленост.

Л. Илиев добре разбираше значението на приложните разработки и започна организирането на два нови, големи проекта. С единия се предполагаше проектиране и създаване на нова цифрово-електронна изчислителна машина (ЦЕИМ) с транзисторни елементи и една малка сметачна машина.

Първият проект не се осъществи, а вторият стартира успешно и като резултат беше създаден през 1965 г. електронният калкулатор ЕЛКА. Това беше един от първите калкулатори в света, който впоследствие стана нарицателен и България се прочу в края на 60-те и началото на 70-те години на XX в. като един от големите износители на електронни калкулатори. Колективът, разработил калкулатора в ИМ с ИЦ при БАН, получи Димитровска награда.

През годините 1963–1966 ИМ с ИЦ се утвърди като модерна развойна база със съвременна апаратура и голям изследователски колектив от математици и инженери. През 1964 г. в ИМ с ИЦ освен „Витоша“ бе пусната в експлоатация и първата руска ЦЕИМ *МИНСК2* с фабричен номер 3.

В този период Л. Илиев продължава своята активна научна дейност. Издава монографията „Laguerre entire functions“, в която предлага класификация на системи от полиноми и цели функции, които са изградени на основата на функциите на Лагер. В по-късните години Л. Илиев работи в областта на сплайн функциите, където получава оригинални резултати. Научните му постижения се цитират от редица чуждестранни и наши учени: Л. Бибербах, Р. Боас, С. Манделбройт, В. Смирнов, Н. Обрешков, Е. Божоров, П. Русев, К. Дочев, Н. Минков, А. Режи, А. Харадзе и др.

Поддържайки широки международни контакти, Л. Илиев активно участва в изграждането на учредената от И. Ауербах Международна федерация по обработка на информацията (IFIP). България е 9-ата страна членка, а днес в IFIP членуват над 50 страни от целия свят. В периода 1974–1977 г. той е избран за вицепрезидент на IFIP, дълги години (1970–1982) е представител на България в IFIP, многократно е избран в Управителния съвет на организацията, а през 1995 г. получава най-високата награда на името на Ауербах.

С постановление на Министерския съвет от 1 март 1966 г. от ИМ с ИЦ се отделя значителен екип от специалисти, които са ядрото на новообразувания Централен институт по изчислителна техника (ЦИИТ).

Безспорно Л. Илиев преживява трудно този процес на формиране на ново направление – силно приложно ориентирано. Кадрите, възпитани от Л. Илиев, са ядрото на новообразувания институт, който става водещ в областта на изчислителната техника и през 80-те години на миналия век е най-големият изследователски институт у нас с около 3000 души работещи в него.

Енергията на Л. Илиев е огромна и той амбициозно продължава замисленото строителство на нова сграда, която в края на 60-те години е завършена и там се настанява ИМ с ИЦ при БАН. Обзаведени са и специални помещения за изчислителните машини.

Освен *МИНСК2* последователно са закупени *МИНСК32* и ЕС1040. Центърът става един от водещите в България, както по техническа екипировка, така и като перфектна организация за обработка на информация с изключително силен екип от програмисти и математици.

От 1967 г. в продължение на близо четвърт век акад. Л. Илиев е директор на ИМ с ИЦ. Под негово ръководство се изгражда комплексна българска математическа школа, получила широко международно признание.

В края на 60-те години той започва да осъществява една реформаторска идея, като е основан Единният център по математика и механика. В Центъра извършват научни изследвания комплексни колективи от учени от ИМ с ИЦ и преподаватели от Факултета по математика на Софийския университет.

„Сравнявайки научните постижения през 60-те години с резултатите, получени в периода на съществуване на Единния център, ще намерим огромна разлика. И досега висшите учебни заведения у нас използват научния потенциал, познанията и уменията на хората, израснали през тези забележителни години. Десетки, може би и стотици, са българските математици, получили заслужено международно признание и работещи като професори в най-авторитетните университети на Италия, Франция, САЩ, Австралия и др., немалко от тях са възпитаници на ЕЦММ през вече многократно споменатите“ (Попиванов, 2009).

Защо беше закрыта тази удачна форма на изследователски центрове? Може би поради разрушителната българска особеност или пълна научна некомпетентност. Ще оставим на други анализите. От 1968 г. акад. Илиев е и заместник-председател на БАН (до 1972 г.), което му позволява активно да участва в изграждането на информатиката като основно научно направление както в БАН, така и в национален мащаб. В тези години със своята активна позиция и голяма ерудиция участва в усъвършенстването на образователната система, особено в подготовка на кадри по изчислителна математика и информатика. Като председател и зам.-председател на ВАК (1966–1980 г.) значително допринесе за подобряване на системата за оценяване и акредитация на кадрите. Голямата му обща култура и общественото му положение му позволи да въведе научните критерии като основа при преценка на постиженията на кандидатите, като изискванията за активна партийна и обществена работа нямаха особена тежест. Ще отбележа, че Л. Илиев умело балансираше и в редица случаи силно тушираше амбициите за кадруване от страна на партийните секретари и функционерите. Често ни предпазваше, като не позволяваше фаворизирането на партийните членове да бъде основен критерий за професионално израстване.

Личният му опит и познанията за организиране на научните изследвания показваха, че развитието на младите изследователи предполага международни контакти. Като представител на България в IFIP, а и като председател на Научния съвет на Международния математически център „С. Банах“ във Варшава (1972–1977 г.), той съдействаше за изпращане на млади хора на престижни международни конференции. Много от неговите сътрудници имаха възможност да прочетат курс лекции по избрана от тях тематика в Математическия център във Варшава. Международната му известност като учен му отрежда съответните призвания. Той е избран за чуждестранен член на Академиите на науките на Русия, Унгария, Германия и др. Канен лектор е на много престижни конференции, а участието му в програмни комитети е неизброимо. Към организационната му дейност не можем да отменим инициативата му за възстановяване на дейността на Балканския математически съюз, както и създаването през 1974 г. на българското математическо списание „Сердика“, поредица от монографии „Азбуки“ и „Плиска“.

Големи са заслугите му за обединяване на математиците и създаване условия за обмяна на опит и знания, за предаването им на ученици и студенти. Създаването на Съюза на математиците в България (СМБ) продължава да играе важна роля за консолидиране на една силна колегия, за създаване на традиции в областта на обучението по математика, повишаване нивото на учениците, откриване на нови таланти. И днес България заема в класациите на олимпиадите по математика и информатика челните позиции. Освен на математиката акад. Илиев отделяше много сили за развитие и на другите науки у нас. Като член на УС и председател на Съюза на учените (1986–1989), той неотлъчно следеше за неговото развитие, за въвличането на все повече изследователи в неговата дейност.

Работите му по структурата на науката и прилагането на математически подходи при изследванията в различните научни направления и днес са актуални.

„Акад. Л. Илиев беше прецизен преподавател, добре разположен към студентите и имаше вътрешна интуиция да прецени своя събеседник, за да може да му възложи онези задачи, които са близо до творческия натюрел на партньора му. Безспорно той имаше и рядката дарба да почувства и да осмисли новото, за да може да го внедри у нас“ (Попиванов 2009).

Може би венец на неговата кариера е високото отличие и световно признание на Компютърното общество на IEEE, обявявайки го за „pioneer“ в областта на компютърните науки. В грамотата за присъждане на това отличие четем: „Любомир Илиев е един от основателите на съвременната българска математическа наука и има лидерска роля в развитието на важни области в абстрактната математика, числените пресмятания, математическото моделиране, числените методи, математическата статистика и оптимизация“. Неговото име е сред световноизвестните учени като Джон Атанасов, Конрад Цузе, Григорий Мойсил, Алексей Ляпунов и т.н. Отличието му бе връчено от Томас Уилямс, вицепрезидент на IEEE, през октомври 1997 г. в НДК, София.

Той беше скромнен човек, не обичаше разкоша. Обичаше литературата, музиката, изобразителното изкуство. Притежаваше великолепни картини и икони. Семейството му бе изключително гостоприемно. Леля Мара, както наричахме неговата съпруга, посрещаше неуморно гости. Тя беше изкусна домакиня с широк замах и забележителна сърдечност. През техния дом са минали стотици гости, чуждестранни и български учени. Всичко преминаваше през нейните ръце, усмихната и с цигара в уста. В дома на акад. Илиев се срещаха учени, участници в неизброимите конференции у нас. Любчо, както му казваха приятелите му, ги посрещаше винаги усмихнат и любезен. На това гостоприемство се дължат и многобройните контакти, които бяха създадени и продължават и днес.

Той беше компаньон, събеседник, познавач на историята и увлекателен разказвач. Голямата част от колегите му го определяха като учен аристократ. Действително в поведението на цялото семейство имаше аристократизъм.

Седим на вечеря в ресторант „Украйна“ в Москва на сладки приказки. Ровя аз по менюто да избира нещо, а той ми казва: „Слушай, вземи си нещо просто и натурално, натруфените названия не означават вкусно ядене“. Иначе понякога, като се разгорещеше, те нахока на висок глас. Лесно му минаваше и с леко намигване и усмивка след няколко часа казваше: „В интерес на работата“.

Дали отдадохме нужното на този човек, който постоянно ни лансираше и предпазваше от партийни наставници? Мисля, че не. През последните години изпита много мъка и огорчения. Хората, които му създадоха много неприятности, и сега гледат нахално и поучават назидателно.

Ние, неговите ученици, все още му дължим нашите спомени. Великолепната статия, от която взимам много, е на акад. П. Попиванов в сп. „Наука“, кн. 4, 2009 г. Прочетете я!